

Aan Zijne Excellentie de Gouverneur van Aruba,
t.a.v. de Minister van Financiën en Cultuur
L.G. Smith Blvd. 76
Alhier

Uw brief: 22 juli 2025
Uw kenmerk: LV-25/0007
Datum: 13 augustus 2025
Kenmerk: RvA 89-25

Bestuurskantoor Minister van Algemene Zaken	
Ingek.:	13 AUG 2025
Verz.:	
Volgnr.:	A-1055/25

Onderwerp: Ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2026 (Landsbegroting 2026)

Naar aanleiding van bijgaand aan de Raad ter advies toegezonden ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2026, moge de Raad Uwe Excellentie het volgende berichten.

1. Algemeen

1.1 Het onderhavige ontwerp strekt tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2026. Ingevolge artikel IV.1 van de Staatsregeling van Aruba¹ wordt de Raad gehoord over ontwerpen van landsverordeningen die door de regering aan de Staten van Aruba worden voorgelegd. Aangezien de Landsbegroting de vorm van een ontwerp-landsverordening heeft, wordt ook over dit voorstel advies gevraagd aan de Raad.

1.2 Een landsverordening tot vaststelling van de Landsbegroting is een formele wet en heeft een eigensoortig karakter. De omstandigheid dat het machtigingskader prevaleert heeft consequenties voor het door de Raad te hanteren toetsingskader.²

De juridische en wetstechnische toetsing vindt in volle omvang plaats. De Raad toetst onder meer aan hogere regelgeving, zoals de Staatsregeling, alsmede aan de Comptabiliteitsverordening 1989 (AB 1989 no. 72) (hierna: CV 1989) en de Landsverordening Aruba financieel toezicht (AB 2015 no. 39) (hierna: LAft). Ook worden hierbij de afspraken die zijn vastgelegd in het landspakket betrokken.³

¹ AB 1985 no. 26.

² Zie de toelichting bij de Comptabiliteitsverordening 1989, p. 2 en 3.

³ Zie de bijlage 'Landspakket Aruba' bij de Kamerbrief betreffende het akkoord van Aruba en Nederland inzake voorwaarden liquiditeitssteun, d.d. 13 november 2020, kenmerk: 2020-0000662591.

Anders dan bij wetgeving in materiële zin vindt geen beleidsanalytische toetsing plaats. De formulering van de beleidsdoelstellingen voor het komende begrotingsjaar is een prerogatief van de regering, waarover tijdens de begrotingsbehandeling verantwoording wordt afgelegd aan de Staten. Wel toetst de Raad of de voorgenomen beleidsdoelstellingen op een juiste wijze in de gepresenteerde ramingen worden gereflecteerd en beoordeelt de Raad het realiteitsgehalte van de voorgestelde ramingen van de ontvangsten en uitgaven van het Land (in samenhang met de meest actuele prognosecijfers van de overige entiteiten behorende tot de collectieve sector), de (meerjarige) (financieel-economische) effecten van de ramingen, de aan te gane verplichtingen en de ontwikkeling van de openbare financiën. Ten slotte toetst de Raad of de financieel-economische premissen, waarop de begroting stoelt, valide zijn en of de voorstellen leiden tot duurzame overheidsfinanciën.

1.3 De Raad heeft tevens kennisgenomen van het ‘Advies bij de ontwerpbegroting 2026’ van het College Aruba financieel toezicht (Hierna: CAft), d.d. 25 juni 2025 (kenmerk: Cft 202500064), dat als bijlage bij het onderhavige ontwerp is gevoegd.

1.4 Het opstellingsproces van de ontwerp-Landsbegroting voor het dienstjaar 2026 en de wijziging van de Landsverordening instelling ministeries 2022 (AB 2002 no. 18) (hierna: LIM) lopen deze keer parallel, want hoewel de nieuwe regering al op 28 maart 2025 werd beëdigd, laat een wijziging van de LIM nog op zich wachten. De Raad acht deze situatie onwenselijk. Eventuele wijzigingen in de LIM naar aanleiding van het advies van de Raad, dan wel de openbare behandeling door de Staten, dienen vervolgens ook nog in de ontwerp-Landsbegroting 2025 te worden verwerkt. Dit zou een tijdige inwerkingtreding van beide ontwerpen kunnen belemmeren.

2. Formele toetsing van de ontwerp-Landsbegroting 2026

2.1 Met ingang van 1 januari 2024 zijn de in de LAft opgenomen nieuwe begrotingsnormen voor de collectieve sector in werking getreden.⁴ Voor het dienstjaar 2026 wordt zowel voor het financieringssaldo van het Land als voor de gehele collectieve sector een overschot geraamd. Het financieringsoverschot van het Land wordt geraamd op Afl. 74,3 miljoen, wat neerkomt op 1% van het bbp.⁵ Voor de gehele collectieve sector bedraagt het financieringsoverschot Afl. 158,7 miljoen, wat neerkomt op 2,1% van het bbp.⁶ Hiermee wordt voldaan aan de in artikel 14, eerste, onderdeel b, van de LAft opgenomen norm van 1% van het bbp voor het financieringssaldo.

⁴ Zie de Landsverordening van 20 december 2023 houdende wijziging van de Landsverordening Aruba Tijdelijk Financieel Toezicht (opname nieuwe begrotingsnormen) (AB 2023 no. 67).

⁵ Zie tabel 4: Meerjarig kader 2026-2030, MvT, p. 9.

⁶ Zie tabel 3: Meerjarige ontwikkeling Collectieve Sector Aruba, MvT, p. 8.

2.2 Aan een aantal andere bepalingen uit de LAft wordt echter nog niet (volledig) voldaan. Zo is in de toelichting een beknopt overzicht opgenomen van de begrote meerjarige ontwikkeling van de collectieve sector, maar overzichten met betrekking tot de geldleningen ontbreken.⁷ Ook blijft het onduidelijk hoe de overschotten bij de collectieve sector ingezet worden voor schuldreductie.⁸ In de toelichting wordt in dit verband onder meer verwezen naar de voorgenomen invoering van schatkistbankieren en het onderbrengen van overschotten van andere tot de collectieve sector behorende entiteiten bij het Land in de vorm van termijndeposito's tegen preferentiële percentages.⁹ Dit zou volgens de toelichting voor het Land een nieuwe bron van financiering kunnen zijn en kunnen leiden tot een mogelijke verlaging van de schuldenlast voor de collectieve sector als geheel.¹⁰

Voorts zijn de rechtspersonen die tot de collectieve sector behoren nog steeds niet aangewezen. Dit belemmert de toetsing in hoeverre de collectieve sector aan de in de LAft vastgelegde begrotingsnormen voldoet. De Raad wijst daarom nogmaals op het belang van een zo spoedig mogelijke vaststelling van de collectieve sector.¹¹

2.3 Verder is onder de post goederen en diensten een raming opgenomen van Afl. 7,06 miljoen ten behoeve van een *emergency fund*.¹² De toelichting stelt dat met dit fonds eventuele tegenvallers kunnen worden opgevangen.¹³ De Raad acht deze toelichting ontoereikend. Nader toegelicht dient te worden op welke tegenvallers wordt bedoeld en hoe dit zich verhoudt met de in de LAft opgenomen bepalingen met betrekking tot tegenvallers.

2.4 Op grond van artikel 3, tweede lid, van de CV 1989 dienen aan het ontwerp een gespecificeerd overzicht van de vorderingen en schulden per ministerie en een gespecificeerd overzicht van de gegeven, dan wel de te geven, garanties te worden toegevoegd ofwel dient er aangegeven te worden dat er geen uitstaande garanties zijn.

Hoewel in de toelichting op het ontwerp een gespecificeerd overzicht is opgenomen van de vorderingen en schulden per ministerie, ontbreekt in de toelichting een gespecificeerd overzicht van de gegeven, dan wel de te geven, garanties. Dit overzicht dient alsnog toegevoegd te worden.

⁷ Zie artikel 14, vierde lid, van de LAft.

⁸ Zie artikel 14, eerste lid, onderdeel e, van de LAft, waarin is bepaald dat het financieringsoverschot van de collectieve sector geheel wordt ingezet voor het verlagen van de nominale schuld van Aruba.

⁹ MvT, p. 16.

¹⁰ MvT, p. 16.

¹¹ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24.

¹² MvT, p. 13 en 149.

¹³ MvT, p. 149.

2.5 De toelichting dient op grond van artikel 3, eerste lid, van de CV 1989, een uiteenzetting te bevatten over het door de betrokken minister te voeren beleid en, wat de vaststelling van de kosten en investeringen en de middelen betreft, nauwkeurig en volledig de gronden en gegevens te bevatten, waarop elke raming berust. Dit is ook noodzakelijk teneinde de Raad en de Staten in staat te stellen te toetsen of de voorgenomen beleidsdoelstellingen op een juiste wijze worden gereflecteerd in de voorgestelde ramingen.

De in de toelichting genoemde beleidsvoornemens zijn echter over het algemeen weinig concreet en de specifieke beleidsvoornemens die wel genoemd worden komen onvoldoende tot uiting in de ramingen. Daardoor blijft onduidelijk (i) in hoeverre deze voornemens daadwerkelijk in 2026 zullen worden uitgevoerd, en (ii) wat de financiële impact daarvan zal zijn in datzelfde begrotingsjaar. Het beoordelen van het realiteitsgehalte van de voorgelegde begrotingscijfers voor het dienstjaar 2026 wordt daardoor bemoeilijkt.

Zo geeft de toelichting bijvoorbeeld aan dat de uitvoering van nagenoeg alle beleidsvoornemens van het ministerie van Justitie, Integratie en Openbaar Vervoer (aanvullende) structurele financiële middelen vereisen. Uit de gepresenteerde ramingen blijkt niet dat deze extra middelen ook daadwerkelijk begroot zijn.

Een ander voorbeeld is het voornemen van de minister belast met Sociale Zaken om een gehandicaptenuitkering voor kinderen van 0-16 jaar in te voeren. Dit voornemen blijkt evenmin uit de voor 2026 gepresenteerde ramingen.¹⁴ De voor dit ministerie aangegeven budgettaire gevolgen van het beleid liggen lager dan het begrote budget voor het dienstjaar 2025. Uit de toelichting blijkt echter niet of dit veroorzaakt wordt door een verschuiving van beleidsprioriteiten, of dat dit beleidsvoornemen (nog) niet in 2026 uitgevoerd zal worden.

2.6 In de toelichting wordt daarnaast vermeld dat een structurele hervorming, voortvloeiend uit het Landspakket, zich geleidelijk zal gaan materialiseren in de begroting, onder meer door de introductie van een meer beleidsgerichte benadering.¹⁵ Dit houdt in dat de begroting in toenemende mate gebaseerd zal zijn op beleidsdoelstellingen in plaats van op historische kostenpatronen (*policy based budgeting*).¹⁶ In het ontwerp wordt daartoe een eerste aanzet gegeven door beleidsprioriteiten te koppelen aan de begroting, uitgaande van veertien beleidsdoelen. Van het beschikbare bestedingsbudget voor het begrotingsjaar 2026 is 35% aan deze beleidsdoelen gekoppeld. Hoewel de Raad dit initiatief aanmoedigt, moet worden geconstateerd dat de effectiviteit en de realiteitswaarde ervan op basis van de huidige

¹⁴ MvT, p. 62.

¹⁵ MvT, p. 2.

¹⁶ MvT, p. 2 en 3.

toelichting moeilijk te beoordelen is. De Raad adviseert daarom om in de volgende begrotingsronde een brugtabel op te nemen waarin de koppeling zichtbaar wordt gemaakt tussen de economische classificatie van de uitgaven enerzijds en de beleidsdoelen anderzijds. Op basis daarvan kan per besteding worden vastgesteld in hoeverre deze bijdraagt aan het realiseren van de voorgenomen beleidsdoelstellingen.

Ook wordt geconstateerd dat beleidsdoelen onder bepaalde ministeries worden geschaard waarvan de Raad zich afvraagt of het nastreven van dat doel wel onder de verantwoordelijkheid van dat ministerie valt. Zo wordt bijvoorbeeld het verhogen van de pensioenen door bijstelling van de reparatietoeslag als beleidsdoel genoemd bij het ministerie belast met Algemene Zaken. Het komt de Raad voor dat dit onder de verantwoordelijkheid van de minister belast met Sociale Zaken valt.

Daarnaast acht de Raad de beleidsprioriteit het vergroten van welzijn en welvaart onvoldoende concreet. Het blijft dan ook onduidelijk hoe het onder de minister belast met Justitie opgenomen budget voor deze prioriteit valt te rijmen met de in de toelichting specifieke beleidsvoornemens van dit ministerie (zoals onder meer uitbreiding van de personeelscapaciteit, de introductie van elektronische detentie, het operationeel maken van de centrale meldkamer en het versterken van de inzet van speurhonden).¹⁷

3. Overheidsfinanciën

3.1 Ondanks een toename van de totale ontvangsten met Afl. 34,0 miljoen, verslechtert het financieringssaldo in 2026 met Afl. 4,1 miljoen. Daarnaast wordt ten opzichte van 2025 Afl. 21,0 miljoen minder aan investeringen begroot. De hierdoor ontstane begrotingsruimte wordt, in lijn met het beleidsdoel van de regering, grotendeels aangewend om de koopkracht van burgers te stimuleren.¹⁸ De verhoging van de reparatietoeslag voor gepensioneerden, die in 2025 is ingevoerd, werkt vanaf 2026 volledig en structureel door in de daaropvolgende jaren. In verband hiermee stijgt de uitgavenpost overdrachten in 2026 met Afl. 58,5 miljoen.

3.2 Verder wordt geconstateerd dat aan de inkomstenkant de belastingopbrengsten in het meerjarig kader jaarlijks toenemen, waardoor het financieringssaldo gestaag oploopt naar respectievelijk 1,3%, 1,5%, 1,9% en 2,3% in de jaren 2027 tot en met 2030.¹⁹ De Raad plaatst hierbij twee kanttekeningen.

Ten eerste blijven de overige inkomstenposten gedurende de gehele in kaart gebrachte meerjarig periode ongewijzigd ten opzichte van 2026.²⁰ Daarbij dient te worden

¹⁷ MvT, p. 69, 74, 75 en 78.

¹⁸ MvT, p. 1.

¹⁹ MvT, p. 9.

²⁰ MvT, p. 9.

opgemerkt dat er in 2026 een aanzienlijke winstuitkering van Afl. 64,6 miljoen van de Centrale Bank van Aruba als niet-belastinginkomsten wordt meegerekend. Dit is Afl. 44,6 miljoen meer dan werd begroot voor 2025.²¹ De Raad adviseert om deze raming nader in ogenschouw te nemen, aangezien de factoren die hebben bijgedragen aan deze winstgevendheid en de voor 2026 begrote dividenduitkering, mogelijk niet structureel van aard zijn en daarom niet zonder meer kunnen worden geëxtrapoleerd naar latere jaren.

Ten tweede adviseert de Raad om bij de projecties van met name de indirecte belastingen, die in hoge mate afhankelijk zijn van de economische ontwikkeling, rekening te houden met risico's met betrekking tot het investeringsklimaat, zoals deze genoemd worden in tabel 3 van dit advies.

3.3 De economische groei van Aruba is in sterke mate afhankelijk van investeringen in de toerismesector, en dan met name in grootschalige hotelontwikkelingen en condominiumprojecten. Deze investeringsconcentratie brengt risico's met zich mee, aangezien de fysieke infrastructuur van het eiland haar capaciteitsgrens nadert, zo deze grens al niet overschreden is. Bovendien leidt het uitblijven van investeringen in andere sectoren tot een grotere kwetsbaarheid voor economische terugval. Om deze afhankelijkheid beter in kaart te brengen, verwijst de Raad naar het niveau van private investeringen vóór de COVID-19-pandemie (hierna: pandemie) (2015-2019), dat varieerde tussen Afl. 1,107 miljoen en Afl. 1,322 miljoen, met een gemiddelde van Afl. 1,162 miljoen.²²

Voor de jaren 2024-2026 ligt het investeringsniveau hoger, namelijk tussen Afl. 1,703 miljoen (2024) en Afl. 1,753 miljoen (2026).²³ Een toekomstige afname van investeringen kan een neerwaartse druk uitoefenen op de economische groei, wat op zijn beurt zou kunnen resulteren in lagere belastingontvangsten. Gezien het feit dat de belangrijkste beleidsintensivering aan de uitgavenkant in 2025 en 2026 structureel van aard zijn, kan deze ontwikkeling het behalen van de norm voor het financieringssaldo in de komende jaren onder druk zetten, tenzij elders compenserende maatregelen worden getroffen.

3.4 Uit het gepresenteerde *Meerjarig kader 2026-2030* blijkt verder opnieuw dat de kosten, met uitzondering van het jaar 2030 waarin de totale bestedingen dalen als gevolg van lagere rentelasten van de overheid, na het dienstjaar 2026 geen dalende trend zullen vertonen.²⁴ Opvallend is bovendien dat de uitgavenposten personeelslasten, subsidies, overdrachten en bijdragen en afschrijvingen gedurende de hele periode ten opzichte van 2026 ongewijzigd blijven. Alleen de kostenposten goederen en diensten en rente vertonen

²¹ MvT, p. 141.

²² CBA (2025) *Annual Statistical Digest 2024*, Table A1, p. 6 en 7.

²³ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p. 10.

²⁴ MvT, p. 9.

enige fluctuatie. Dit wekt de indruk dat een meerjarenbeleid of een duidelijke visie op de kostenontwikkeling van het Land nog steeds ontbreekt. De Raad wijst opnieuw op het feit dat het ontbreken van een dergelijk beleid kan leiden tot onwenselijke en mogelijk vermijdbare kostenstijgingen.²⁵

De Raad blijft daarom aandacht vragen voor de geprojecteerde lange termijn ontwikkeling van de kosten.²⁶ Door de regering zouden concrete stappen gezet dienen te worden om het uitgavenpatroon structureel en integraal naar beneden bij te stellen en dit in de begrotingscijfers voor 2026 en verder tot uitdrukking te laten komen.

3.5 Gezien de reeds hoge collectieve lastendruk in Aruba - die vergeleken met andere landen uit de regio het hoogste is - en de druk die dit legt op de samenleving en de economie, kan een positief resultaat van het financieringssaldo niet volledig afhangen van de ontwikkeling van de middelen. De Raad wijst er wederom²⁷ op, dat hij het noodzakelijk acht dat ten behoeve van solide en houdbare overheidsfinanciën de begrote uitgaven kritisch bekeken worden en hierin prioriteiten worden gesteld. Dit om een jaarlijkse integrale kostenreductie te realiseren.

Collectieve lastendruk

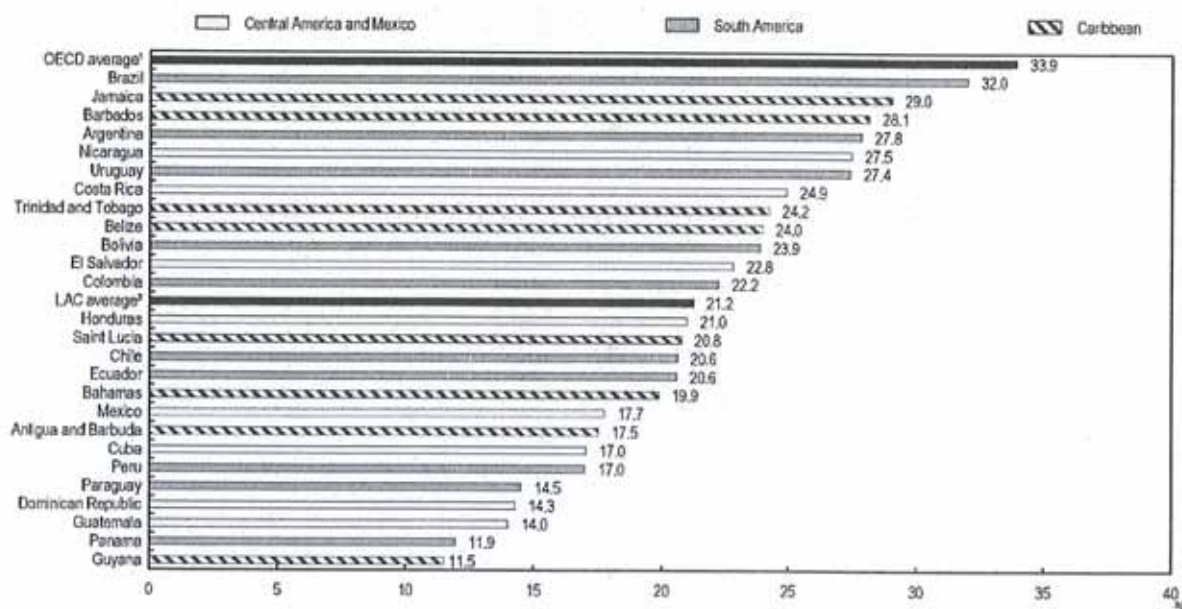
3.6 In het door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD) uitgebrachte rapport '*Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2025*' wordt onder meer ingegaan op de ontwikkeling van de collectieve lastendruk (*tax-to-GDP*) in meerdere Latijns-Amerikaanse en Caribische landen over de periode van 1990 tot en met 2023. Deze collectieve lastendruk, ook wel belasting- en premiedruk genoemd, wordt berekend door de ontvangsten uit belastingen en wettelijke premies van de collectieve sector van een land te delen door het bbp van dat land. Onderstaande grafiek toont voor 2023 de collectieve lastendruk van de verschillende onderzochte landen uit de regio, alsmede de gemiddelde collectieve lastendruk voor deze landen (21,3%).²⁸

²⁵ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24.

²⁶ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2023, d.d. 26 juli 2022, kenmerk: RvA 62-22, p. 6, en het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2024, d.d. 2 augustus 2023, kenmerk: RvA 44-23, p. 5 en 6.

²⁷ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2023, d.d. 26 juli 2022, kenmerk: RvA 62-22, p. 6, en het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2024, d.d. 2 augustus 2023, kenmerk: RvA 44-23, p. 5 en 6, en het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24, p. 10.

²⁸ OECD (2025) *Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2025*, p. 76.

De Raad heeft voor 2023 ook voor Aruba de collectieve lastendruk onderzocht. Tabel 1 laat voor 2023 de totale collectieve lasten zien in relatie tot het bbp volgens de richtlijnen van de OECD, met een onderverdeling naar de verschillende belastingbedragen en wettelijke premies waaruit de totale collectieve lasten zijn opgebouwd. Op basis van deze cijfers komt de collectieve lastendruk in Aruba voor 2023 uit op 34.1%.²⁹ Vergeleken met de overige landen in de regio is de collectieve lastendruk in Aruba het hoogste. De voor 2026 begrote overschotten zijn weliswaar positief voor de financiën van het Land en de collectieve sector, maar uit de gepresenteerde cijfers blijkt niet welke druk - in zowel absolute als relatieve zin - deze leggen op de Arubaanse samenleving en economie. Gezien onder andere de hoge inflatie van de afgelopen jaren en het concurrentiegevoelige karakter van de toerisme-industrie, vraagt de Raad zich af in hoeverre - vanuit maatschappelijk en economisch oogpunt gezien - deze hoge collectieve lastendruk verantwoord is.

²⁹ Door onder meer de maatregelen uit de Landsverordening Belastingplan 2023 (AB 2022 no. 161) en de Landsverordening Belastingplan - Deel II (AB 2023 no. 25), zoals de invoering van de heffing van BBO/BAVP en BAZV bij de invoer van goederen, de verleggingsregeling voor de BBO en de BBO op elektronische diensten, alsmede de per 1 juli 2024 ingegane heffing van de *sustainability fee* (zie artikel 6, eerste lid, van de Landsverordening overdracht rioolnetwerk en vuilverbrandingsinstallatie (AB 2024 no. 23, is het zeer aannemelijk dat de collectieve lastendruk van Aruba voor de jaren na 2023 nog hoger zal zijn.

Tabel 1: Collectieve lastendruk Aruba 2023

Totale collectieve lasten		Afl. 2.302,4 miljoen	
bbp		Afl. 6.746,0 miljoen ³⁰	
Collectieve lastendruk		34,1%	
Onderverdeling ontvangsten aan belastingen en sociale premies 2023 ³¹ (bedragen in Afl. mln)			
Belastingen op inkomen en winst	494,7	Belastingen op diensten	234,9
Loonbelasting	233,7	Vergunningen	23,7
Inkomstenbelasting	4,7	Zegelbelasting	2,4
Winstbelasting	178,8	Toeristenheffing	64,6
Dividendbelasting	72,6	Toeristenheffing TPEF	3,7
Rente belastingvordering	4,9	Milieubelasting hotels	14,4
Omzetbelastingen	566,7	Milieubelasting verhuur voertuigen	0,1
BBO / BAVP	304,4	Dienstverlening IUD	2,3
BAZV	262,3	Toeristenheffing ATA (tourism levy)	101,9
Invoerrechten en accijnzen	359,0	Bijzondere heffing ATA (travel promotion levy)	21,8
Invoerrechten	212,8	Belastingen op bezit	123,8
Accijns gedestilleerd	33,1	Overdrachtsbelasting	34,0
Accijns bier	31,2	Grondbelasting	61,9
Accijns sigaretten	9,1	Motorrijtuigenbelasting	27,6
Accijns minerale oliën	72,8	Successie-/overgangsbelasting	0,3
Deviezenprovisie	66,9	Sociale premies	669,5
		Premies AZV	283,2
		Premies SVb	386,3

4. Hervormingen/Beleidsvoornemens

Economische ontwikkelingen

4.1 De Arubaanse economie blijft in hoge mate afhankelijk van het toerisme, dat nog steeds de belangrijkste pijler vormt. Na een sterke herstelgroei in de jaren na de pandemie, wordt verwacht dat de groei van de toeristische sector in 2026 zich richting

³⁰ CBA (2025) *Annual Statistical Digest 2024*, Table A1, p. 7.

³¹ Het bedrag aan deviezenprovisie is afkomstig uit CBA (2025) *Annual Statistical Digest 2024*, p.163. De bedragen van de BAZV en premies AZV zijn afkomstig uit Uitvoeringsorgaan AZV (2024) *Gecombineerd financieel verslag Uitvoeringsorgaan AZV 2023*, p. 35. Het bedrag van de bijzondere heffing ATA (travel promotion levy) is afkomstig uit ATA *Annual Report 2023*, p. 89. Het bedrag aan sociale premies van de SVb is afkomstig uit *Sociale Verzekeringsbank Aruba Jaarverslag 2023* (17 januari 2025), p. 44. De overige bedragen heeft de Raad ontvangen van de Directie Financiën.³⁶

stabilisatie zal gaan bewegen.³² Tegelijkertijd zorgen wereldwijde spanningen, zoals de invoering van nieuwe Amerikaanse importtarieven door de tweede Trump-regering, de aanhoudende oorlog in Oekraïne en de conflicten in het Midden-Oosten, voor aanzienlijke onzekerheden. In het bijzonder de invoering, dan wel verhoging, van importtarieven kan leiden tot hogere importkosten voor Aruba en een afname van het Amerikaanse toerisme als gevolg van lagere consumentenbestedingen en een verminderde werkgelegenheid in de Verenigde Staten.³³ In de toelichting wordt, gelet op de bestaande onzekerheden, benadrukt dat de economische ontwikkeling nauwlettende monitoring vergt, alsmede de inzet van een mitigatiestrategie indien nodig. Indien de mogelijke effecten van de handelsoorlog zich daadwerkelijk voordoen, kunnen de belastingopbrengsten onder druk komen te staan. Tegen deze achtergrond is het essentieel om te blijven sturen op begrotingsdiscipline en toegang tot de internationale kapitaalmarkt als vangnet te waarborgen.³⁴

4.2 Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) verwacht voor het jaar 2026 voor Aruba een reële groei van 2,6% en een nominale economische groei van 4,5%, waarmee volgens het IMF het bbp uitkomt op Afl. 7.672 miljoen.³⁵ De Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI) verwacht voor 2026 in het basisscenario een nominale economische groei van 1,7%, waarmee het bbp zal uitkomen op Afl. 7.429 miljoen.³⁶ DEZHI heeft eveneens scenarioprognoses opgesteld met betrekking tot de mogelijke impact van de handelsoorlog en de daarmee samenhangende indirecte effecten op het toerisme.³⁷ Op basis hiervan worden projecties gepresenteerd waarbij de nominale bbp-groei in 2026 varieert tussen 0,0% en 0,1%. De Centrale Bank van Aruba (CBA) verwacht voor 2026 een nominale economische groei van 4,5%, en een reële economische groei van 2,9%.³⁸

4.3 De nominale bbp-groei van 1,7% in 2026 wordt gedragen door alle onderdelen van het bbp. De export levert de grootste bijdrage, met een verwachte stijging van 2,1%, voornamelijk dankzij een verdere groei van de toeristenbestedingen. De op één na belangrijkste groeibijdrage komt van de particuliere consumptie, die met 1,9% toeneemt. Deze stijging is volgens de toelichting het gevolg van een hoger besteedbaar inkomen, mede dankzij de verhoging van de reparatietoeslag in de eerste vier maanden van 2026 ten opzichte van 2025, en de verlaging van de accijnzen op benzine en diesel.³⁹

³² DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p. 5.

³³ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p. 6.

³⁴ MvT, p. 7 en 8.

³⁵ Zie <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April>.

³⁶ MvT, p. 3.

³⁷ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p. 16.

³⁸ CBA (2025) *Economic Outlook February 2025*, p. 3.

³⁹ MvT, p. 4 en 5.

Eenzijdige economie en noodzaak tot diversificatie

4.4 De dominantie van het toerisme binnen de Arubaanse economie is aanzienlijk en kan vanuit meerdere perspectieven worden belicht (zie tabel 2). Zo wordt de geprojecteerde export van toeristische diensten in 2026 geraamd op 41% van de totale geaggregeerde vraag naar goederen en diensten. In absolute termen bedraagt de toerisme-export in 2026 naar verwachting Afl. 5.375 miljoen, tegenover Afl. 3.411 miljoen aan gezinsconsumptie. Dit impliceert dat voor elke florin die huishoudens gezamenlijk besteden, toeristen gemiddeld Afl. 1,58 uitgeven. Daarnaast blijkt dat de overheidssector een relatief beperkte rol speelt binnen de totale economie. De bijdrage van de overheid aan de geaggregeerde vraag wordt geschat op 13%.

Tabel 2: Geaggregeerde vraag en aanbod ⁴⁰

(bedragen in Afl. mln)	2024	2025	2026
Bbp	7.076	7.302	7.429
Importen	5.393	5.522	5.610
Totale aanbod van goederen en diensten	12.469	12.824	13.039
Bedragen			
Private consumptie	3.102	3.349	3.411
Private investeringen	1.703	1.734	1.753
Overheidsconsumptie en investeringen	1.507	1.625	1.633
Export toerisme	5.330	5.269	5.375
Overige exporten	827	847	867
Totale vraag van goederen en diensten	12.469	12.824	13.039
Procentuele bijdrage			
Private consumptie	25%	26%	26%
Private investeringen	14%	14%	13%
Overheidsconsumptie en investeringen	12%	13%	13%
Export toerisme	43%	41%	41%
Overige exporten	7%	7%	7%

⁴⁰ De bedragen in Afl. zijn afkomstig uit DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p. 4-13. De bedragen van "Overheidsconsumptie en investeringen" zijn als restpost bepaald. De percentages zijn afgeleid uit de bedragen.

4.5 Onderkend wordt dat het huidige, op toerisme gerichte economische model op de lange termijn niet houdbaar is.⁴¹ Ook in de toelichting wordt benadrukt dat de eenzijdige afhankelijkheid van toerisme een structureel risico vormt voor de overheidsfinanciën van het Land.⁴² Om die reden wordt het financieel beleid mede gericht op het versneld ontwikkelen van nieuwe economische sectoren, zoals commerciële landbouw, de blauwe economie, financiële technologie (fintech), hernieuwbare energie en de creatieve industrie.

En hoewel in de toelichting opnieuw gesproken wordt over meerdere plannen van de regering, al dan niet als onderdeel van het landspakket, voor het diversifiëren van de economie om deze weerbaarder te maken⁴³, constateert de Raad dat in de uitvoering van een aantal daarop gerichte beleidsvoornemens weinig urgentie lijkt te bestaan. Het scheppen van randvoorwaarden om een transitie te faciliteren, zoals onder meer de herziening van de Vestigingsverordening Bedrijven, waarvoor volgens de toelichting middelen uit het Landspakket ter beschikking zijn gesteld, blijft nog altijd uit.⁴⁴

De Raad spreekt opnieuw zijn zorgen uit over het feit dat, ondanks talloze rapporten, plannen en voornemens, de daadwerkelijke transitie naar een duurzame en gediversifieerde economie ieder jaar weer op zich laat wachten.⁴⁵ Dit is des te zorgwekkender, aangezien de omvang van het toerisme binnen de economie onderstreept hoe complex economische diversificatie in werkelijkheid blijkt te zijn.

4.6 Zoals de Raad in een vorig advies al aangaf is deze transitie niet alleen van belang voor de ontwikkeling van de Arubaanse economie en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, maar ook vanwege de maatschappelijke gevolgen van het huidige economische model.⁴⁶ Aruba heeft al geruime tijd zijn *carrying capacity* overschreden.⁴⁷

⁴¹ Ministerie van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling (2023) *Aruba's Transitie Naar Een Duurzaam & Inclusief Economisch Model*, p. 1, DEZHI (2023) *Economic Outlook 2023-2024 May 2023*, p. 27 en DEZHI (2024) *Economic Outlook 2024-2025 April 2024*, p. 1.

⁴² MvT, p. 36.

⁴³ Zoals (1) Minister van Financiën, Economische Zaken en Cultuur (2019) *Economic Policy: A strong and resilient economy 2019-2022*, (2) Gobierno di Aruba, *Investment Strategy 2019-2024*, (3) Government of Aruba (2020) *Repositioning our sails: Aruba's Mission Driven Model for Economic Recovery & Resilience*, (4) DEZHI (2020) *National Strategic Plan 2020-2022: Nos Plan, Nos Futuro* en (5) Ministerie van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling (2023) *Aruba's Transitie Naar Een Duurzaam & Inclusief Economisch Model*.

⁴⁴ MvT, p. 41.

⁴⁵ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24.

⁴⁶ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24.

⁴⁷ Zie DEZHI (2020) *National Strategic Plan 2020-2022: Nos Plan, Nos Futuro*, p. 20 en Alberts, A.J. (2020), *Small island tourism economies and the tourism area lifecycle: Why Aruba and Sint Maarten have exceeded their carrying capacity*.

Dit heeft negatieve gevolgen voor de natuur, het milieu, de lokale bevolking en de kwaliteit van het toeristische product zelf. Een belangrijk beleidsvoornemen van de regering is om de ontwikkeling af te stemmen op wat mens en natuur kunnen dragen.⁴⁸ In het bijzonder betreft dit het voornemen om de uitbreiding van het aantal hotelkamers stop te zetten.⁴⁹ Uit de projecties van DEZHI blijkt echter dat het aantal verblijfstoeristen in 2026 naar verwachting met 2,0% zal blijven groeien, wat erop wijst dat de effecten van dit beleid slechts geleidelijk zichtbaar zullen worden.⁵⁰ Geadviseerd wordt om in dit kader tevens nader in te gaan op de toename van het verblijfstoerisme in alternatieve accommodaties en de voorgenomen beheersmaatregelen om verdere uitbreiding van verblijfsaccommodaties te regelen.⁵¹

Koopkracht

4.7 Een belangrijk speerpunt van het economisch beleid is het bevorderen van een duurzaam verdienmodel dat gebaseerd is op inclusieve economische groei. In dit kader wordt ingezet op structurele koopkrachtversterking van burgers.⁵² Koopkrachtversterking speelt dan ook een belangrijke rol in de begroting 2026. De Raad merkt op, dat daarbij echter wel moet worden onderkend dat de overheid als economische actor in deze slechts een bescheiden rol kan spelen. De bijdrage van de overheid aan de geaggregeerde vraag wordt geschat op slechts 13% (zie tabel 1). Ook ten opzichte van de gezinsconsumptie is de overheidsbijdrage beperkt, met een verhouding van 48% ten opzichte van de bestedingen van huishoudens. Elke rechtstreekse bijdrage van de overheid aan huishoudens ter grootte van 1 procentpunt van het geprojecteerde bbp voor 2026 vertegenwoordigt een bedrag van circa Afl. 74 miljoen. Dit komt overeen met 2,2% van de totale geprojecteerde gezinsconsumptie. Door de relatief bescheiden omvang van de overheid binnen de totale economie is de ruimte om op directe wijze substantiële koopkrachtversterking te realiseren over de volle breedte van alle gezinshuishoudingen dan ook beperkt. Het ligt dan ook voor de hand om niet in de breedte, maar in de diepte te investeren, met gerichte maatregelen voor de meest kwetsbare groepen.

De grootste toename van de kosten doet zich voor bij de post overdrachten, die toeneemt met Afl. 58,5 miljoen van Afl. 228,5 miljoen naar Afl. 287,0 miljoen.⁵³ Deze toename is het gevolg van twee beleidsmaatregelen. Enerzijds is er een structureel effect van Afl. 70 miljoen,⁵⁴ voortvloeiend uit de verhoging van de reparatietoeslag voor

⁴⁸ MvT, p. 23.

⁴⁹ MvT, p. 51.

⁵⁰ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p.11.

⁵¹ MvT, p. 23.

⁵² MvT, p. 1 en 37.

⁵³ MvT, p. 9.

⁵⁴ MvT, p. 26.

gepensioneerden, die gedurende 2025 is ingevoerd en vanaf 2026 volledig en structureel doorwerkt in de daaropvolgende jaren.

Anderzijds wordt in 2026 een bedrag van Afl. 51.5 miljoen vrijgemaakt voor gerichte koopkrachtversterking die structureel van aard is.⁵⁵ Samen vertegenwoordigen deze twee beleidsonderdelen een uitgavenpost van Afl. 121,5 miljoen, wat overeenkomt met 42% van de totale raming van de Overdrachten en neerkomt op 1,6% van het bbp.

En hoewel gewerkt wordt aan een integraal koopkrachtverbeteringsplan, waarbij de inkomenstoets wel zal worden toegepast, heeft de regering besloten om ten aanzien van de verhoging van de reparatietoeslag per 1 mei 2025 van Afl. 250 een dergelijke toets niet uit te voeren.⁵⁶ Dit betekent dat ondanks artikel 6 van de Landsverordening reparatietoeslag (AB 2010 no. 99), waarin is bepaald welke personen recht hebben op een reparatietoeslag⁵⁷, aan iedere AOV- en AWW-gerechtigde een reparatietoeslag wordt uitgekeerd ongeacht de hoogte van hun overige inkomen. De regering heeft eerder aangegeven dat het financiële effect van de toepassing van een inkomenstoets naar verwachting Afl. 10,0 miljoen oplevert.⁵⁸ Met deze aanzienlijke besparing had extra ruimte kunnen worden gecreëerd die weer aangewend had kunnen worden voor verdere koopkrachtversterking. Mede daarom adviseert de Raad dan ook opnieuw om ervoor zorg te dragen dat deze inkomenstoets daadwerkelijk uitgevoerd gaat worden.⁵⁹

Overheidsdeelnemingen

4.8 De financiële situatie van sommige overheids-NV's vormt al jarenlang een bron van zorg. Hoewel Arubus NV, Post Aruba NV en de publiekrechtelijke entiteit Serlimar reeds in 2022 in het kader van het landspakket zijn doorgelicht⁶⁰, blijven concrete hervormingen bij deze entiteiten nog altijd uit. Ook in het vorig jaar door de Algemene Rekenkamer Aruba (hierna: ARA) gepubliceerde rapport werd opgemerkt dat in het verleden ondernomen stappen te langzaam gaan en, gezien de omvang van de tekortkomingen, de omvang/urgentie van de financiële tekorten, het niet 'in control' zijn en de gebreken in

⁵⁵ MvT, p. 50.

⁵⁶ Zie de toelichting bij de ontwerp-landsverordening tot wijziging van de Landsbegroting 2025, p. 10.

⁵⁷ In dit artikel is bepaald dat personen die (a) uitsluitend een pensioenuitkering ontvangen en (b) personen die een pensioenuitkering ontvangen en die overig inkomen genieten, dat tezamen niet meer bedraagt dan een bepaald bedrag, in aanmerking komen voor reparatietoeslag.

⁵⁸ Zie het nader rapport bij het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2024, d.d. 29 augustus 2023, kenmerk: SMR-W-443/2023, p. 48.

⁵⁹ Zie het advies van de Raad inzake het amendement op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 20 maart 2025, kenmerk: RvA 54-25 en het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot wijziging van de Landsverordening van 31 maart 2025 (AB 2025 no. 7) tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 11 juni 2025, kenmerk: RvA 80-25.

⁶⁰ PWC (2022), *Doorlichting overheidsbedrijven Aruba*.

de informatievoorziening, niet voldoende zijn.⁶¹ Voor 2026 zijn wederom substantiële bijdragen geraamd voor deze entiteiten ter dekking van de operationele kosten. Zo behouden zij een negatieve impact op de overheidsfinanciën. De Raad acht het van belang dat de toelichting nader ingaat op concrete acties die in 2026 zullen worden ondernomen om de problemen bij de betreffende overheidsdeelnemingen op te lossen.

4.9 Uit een nota van wijziging op de suppletoire begroting 2025 blijkt verder dat ook Fuel Marketing Supply Aruba NV (hierna: FMSA) in zwaar weer is komen te verkeren doordat deze entiteit de moedermaatschappij Refineria di Aruba NV in stand dient te houden.⁶² Om de kapitaalstructuur van FMSA te versterken is de regering voornemens om in 2025 een eerste lening te verstrekken van Afl. 7 miljoen. Onduidelijk blijft of in 2026 verdere leningen zullen worden verstrekt. De Raad acht een nadere toelichting op zijn plaats.

4.10 Daarnaast blijft het gebrek aan inzicht in de financiële prestaties en risico's van deze entiteiten bestaan. Naast het feit dat op grond van de CV 1989 deze informatie vereist is, is inzicht in de huidige financiële situatie van de overheidsdeelnemingen van belang, omdat de situatie kan ontstaan dat vanuit maatschappelijk of economisch oogpunt financiële ondersteuning geboden moet worden aan in financiële nood verkerende overheidsdeelnemingen. Ook de ARA wees in het eerder genoemde rapport reeds op de financiële risico's voor het Land.

Uit de in bijlage XII '*Stand overheidsdeelnemingen*' opgenomen overzichten blijkt dat de laatst ingediende jaarrekening van FMSA betrekking heeft op het boekjaar 2021, die van Arubus NV op het boekjaar 2020, die van Post Aruba NV op het boekjaar 2019 en die van Serlimar op het boekjaar 2016. Ook Compania Arubiano di Petroleo NV en Free Zone Aruba NV lijken achter te lopen met het indienen van de jaarrekening. Van deze beide entiteiten betrof de laatst ingediende jaarrekening die over het boekjaar 2021.⁶³

Dit leidt niet alleen tot vertragingen in het opstellen van de jaarrekeningen van het Land, maar dit heeft ook gevolgen voor de betrouwbaarheid van de jaarrekeningen van het Land. Voor het bepalen van de vermogenspositie van het Land zijn actuele en volledige financiële gegevens van de overheidsdeelnemingen nodig. De Raad heeft dit in meerdere adviezen reeds benadrukt en geadviseerd maatregelen te nemen om tot een tijdige opstelling en goedkeuring van de jaarrekeningen van de overheidsdeelnemingen te komen.⁶⁴

⁶¹ Algemene Rekenkamer Aruba (2024) *Op afstand, maar toch dichtbij - Een verdiepend onderzoek naar de instellingen op afstand van het Land*, p. 24.

⁶² Zie de toelichting bij de nota van wijziging op de ontwerp-landsverordening tot wijziging van de Landsbegroting 2025, p. 18.

⁶³ MvT, p. 233.

⁶⁴ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2024, d.d. 2 augustus 2023, kenmerk: RvA 44-23, p. 26.

4.11 Ook laten de invoering van de ontwerp-landsverordening Corporate Governance en het ontwerp-landsbesluit Code Corporate Governance vooralsnog op zich wachten door vertragingen in het wetgevingsproces.⁶⁵ In 2021 werd de Commissie Corporate Governance Aruba ingesteld om een Raamwerk Corporate Governance tot stand te brengen, dat erop is gericht het gehele stelsel van corporate governance van overheidsgeleide entiteiten op Aruba duurzaam op een hoger niveau te brengen.⁶⁶ De werkzaamheden van deze commissie werden al in 2023 afgerond.⁶⁷ De Raad wijst op het belang om het wetgevingstraject inzake de Landsverordening Corporate Governance en het Landsbesluit Code Corporate Governance thans spoedig af te ronden en deze regelingen in werking te laten treden.

4.12 Verder blijven de door de Raad geformuleerde aanbevelingen in de bijlage bij het advies op de ontwerp-Landsbegroting 2020 met betrekking tot de overheidsdeelnemingen, waaronder het formuleren van een algemeen deelnemingenbeleid, onverkort van kracht.⁶⁸ Ook is in het kader van het landspakket in 2022 nog gewezen op het belang van het zo snel mogelijk opstellen van een deelnemingen-, dividend- en reservebeleid voor a) het aangaan, b) het beheer en c) afstoten van deelnemingen.⁶⁹ En hoewel volgens de toelichting nog altijd wordt gewerkt aan de implementatie van een deelnemingen- en dividendbeleid, blijft onduidelijk in hoeverre concrete stappen ter zake worden gezet.

4.13 Ten slotte adviseert de Raad om de aanbevelingen uit het vorig jaar gepubliceerde rapport van de ARA ter harte te nemen en hier op zeer korte termijn invulling dan wel uitvoering aan te geven.

Investeringsniveau 2026

4.14 In de begroting voor het dienstjaar 2026 is een totaalbedrag van Afl. 50 miljoen geraamd voor investeringen. Volgens de toelichting wordt gewerkt aan de oprichting van een investeringsfonds om de meerjarige investeringsagenda 2025-2035 te financieren.⁷⁰ Het blijft echter vooralsnog onduidelijk voor welke concrete investeringen deze middelen zullen worden aangewend. Hiermee wordt geen blijk gegeven van het doel en de plannen die ten grondslag liggen aan deze raming en aan het voornemen een investeringsfonds in te stellen.

⁶⁵ Commissie Corporate Governance Aruba (2024) *Eindverslag*, p. 4.

⁶⁶ Commissie Corporate Governance Aruba (2024) *Eindverslag*, p. 3.

⁶⁷ Commissie Corporate Governance Aruba (2024) *Eindverslag*, p. 4.

⁶⁸ Zie bijlage bij het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2020 en tot wijziging van de Landsverordening instelling ministeries 2018 (AB 2013 no.94), d.d. 21 februari 2020, kenmerk: RvA 04-20.

⁶⁹ PWC (2022), *Analyse beleidskaders deelnemingenbeleid Aruba*, p. 23.

⁷⁰ MvT, p. 40.

Ook blijft onduidelijk of dit investeringsfonds de vorm zal krijgen van een begrotingsfonds als bedoeld in de CV 1989. Mocht dit de bedoeling zijn, dan is enige urgentie geboden met de totstandbrenging van een daartoe strekkende landsverordening. De Raad verwijst in dit kader naar zijn advies 'Begrotingsfondsen in Aruba'.⁷¹

Risico's

4.15 De begroting is onderhevig aan verschillende risico's die de realisatie van zowel de ontvangsten als de uitgaven kunnen beïnvloeden. Deze risico's kunnen voortkomen uit externe factoren, zoals internationale economische ontwikkelingen, geopolitieke spanningen of natuurrampen, maar ook uit interne factoren zoals vertragingen in beleidsuitvoering, nalevingsproblemen of onvoorziene financiële verplichtingen. In de volgende tabel zijn de risico's en de bijbehorende potentiële effecten voor de ontwerp-Landsbegroting 2026 opgenomen.

Tabel 3: Risico's en bijbehorende potentiële effecten voor de ontwerp-Landsbegroting 2026

Risico's	Potentiële effecten
Economische risico's	De geopolitieke spanningen, waaronder de mogelijke invoering van nieuwe Amerikaanse importtarieven, de aanhoudende oorlog in Oekraïne en de conflicten in het Midden-Oosten, zorgen voor aanzienlijke onzekerheden. In het bijzonder kan een handelsoorlog leiden tot hogere importkosten voor Aruba, wat de inflatie kan aanwakkeren. Daarnaast bestaat het risico op een afname van het Amerikaanse toerisme, als gevolg van lagere consumentenbestedingen en verminderde werkgelegenheid in de Verenigde Staten. Indien de mogelijke effecten van een handelsoorlog zich daadwerkelijk manifesteren, kunnen de belastingopbrengsten van Aruba aanzienlijk onder druk komen te staan. Vanwege de aanhoudende sterke afhankelijkheid van het toerisme blijft Aruba kwetsbaar voor uiteenlopende internationale ontwikkelingen. Op de langere termijn vormen onder meer de gevolgen van klimaatverandering,⁷² schokken in wereldwijde financiële omstandigheden en wereldwijde olieprijsen aanzienlijke risico's voor de economische stabiliteit van het eiland.⁷³

⁷¹ Zie het advies van de Raad ex artikel 25 van de Landsverordening Raad van Advies (AB 2022 no. 137), inzake de instelling van Begrotingsfondsen, d.d. 2 april 2025, kenmerk: RvA 62-25.

⁷² IMF (2023) *Kingdom of the Netherlands - Aruba: 2023 Article IV Consultation discussions - press release; and staff report*, p. 44.

⁷³ IMF (2023) *Kingdom of the Netherlands - Aruba: 2023 Article IV Consultation discussions - press release; and staff report*, p. 8. Het IMF concludeert dat - naast schokken in het toerisme - de Arubaanse economie ook gevoelig is voor schokken in wereldwijde financiële omstandigheden, de economische groei in de Verenigde Staten en wereldwijde olieprijsen.

	Hierbij wordt het Land bovendien geconfronteerd met uitdagingen zoals het beheersen van de <i>carrying capacity</i> en tekorten op de arbeidsmarkt. ⁷⁴
Investeringsklimaat	De economische groei van Aruba is in sterke mate afhankelijk van investeringen in de toerismesector, in het bijzonder grootschalige hotelontwikkelingen en condominiumprojecten. Deze concentratie van investeringen brengt echter risico's met zich mee, aangezien de infrastructuur van het eiland haar capaciteitsgrens nadert, zo deze grens al niet overschreden is. Bovendien leidt het uitblijven van investeringen in andere sectoren tot een grotere kwetsbaarheid voor economische terugval. ⁷⁵
Sociaaleconomische risico's	Ondanks de koopkrachtversterkende maatregelen die de regering in 2025 genomen heeft, zullen aanhoudende prijsstijgingen voor de Arubaanse bevolking - en dan met name voor de laagste inkomensgroepen - uitdagingen blijven creëren om in hun(basis)behoeften te kunnen voorzien. Dit wordt nog eens extra versterkt door de hoge collectieve lastendruk in Aruba, die tot de hoogste van de regio behoort. Het risico blijft hierdoor bestaan dat de overheid extra compenserende maatregelen dient te nemen om burgers in hun levensonderhoud bij te staan.
Operationele risico's	Een verslechterende financiële toestand van de bedrijven waarin het Land een deelneming heeft, kan negatieve gevolgen hebben voor de financiën van het Land. ⁷⁶ De overheids-NV's Arubus NV en Post Aruba NV, alsook Serlimar, hebben de afgelopen jaren substantiële bijdragen van het Land ontvangen. Voor 2026 zijn voor deze entiteiten wederom aanzienlijke bijdragen begroot.
Demografische risico's	Demografische ontwikkelingen die de omvang en samenstelling van de bevolking veranderen, zullen in de (nabije) toekomst gevolgen hebben voor met name de sociale fondsen. De dubbele vergrijzing, de brain-drain van (potentieel) hoogopgeleide jongeren, een afname van de potentiële beroepsbevolking en een afnemend aandeel van jongeren in de totale bevolking ⁷⁷ zullen de druk op de sociale zekerheidsfondsen in de toekomst alleen maar vergroten. De volksgezondheidproblematiek in Aruba, zoals overgewicht en zwaarlijvigheid onder de bevolking ⁷⁸ , zal deze druk alleen maar vergroten.
(Her)financieringsrisico's	De hoge schuldenstand van Aruba samen met de hoge aflossingsverplichtingen in de komende jaren, heeft tot gevolg dat herfinanciering van bestaande leningen omkleed is met risico's (zie onderdeel 6 van onderhavig advies).

⁷⁴ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p.19.

⁷⁵ DEZHI (2025) *Economic Outlook May 2025*, p.19.

⁷⁶ Algemene Rekenkamer Aruba (2024) *Op afstand, maar toch dichtbij - Een verdiepend onderzoek naar de instellingen op afstand van het Land*, p. 9.

⁷⁷ RvA (2023) *Jaarverslag 2022*, p. 8 - 14.

⁷⁸ Ministerie van Toerisme en Volksgezondheid, DVG en de Pan American Health Organization (2024) *Pan American STEPS Risk Factor Surveillance Survey Aruba 2024 Report* (2024), p. 10.

5. Totaalbeeld van de ramingen voor 2026 van het Land en de collectieve sector

5.1 De Landsbegroting 2026 vertoont een financieringsoverschot van Afl. 74,3 miljoen. Ten aanzien van de ramingen van 2025⁷⁹ zijn de volgende verschillen geconstateerd:

Tabel 4: Overzicht mutaties Landsbegroting 2026 ten opzichte van Landsbegroting 2025

	Δ 2026 - 2025	Bedrag (in Afl. mln)
Financieringssaldo Landsbegroting 2025		78,3
<i>Mutaties middelen</i>	▲	43,1
<i>Mutaties kosten</i>	▲	61,0
<i>Mutaties financieringsmiddelen</i>	▼	(9,1)
<i>Mutaties kapitaaluitgaven</i>	▼	(23,0)
Financieringssaldo Landsbegroting 2026		74,3

In de onderstaande tabel 5 worden de verschillen nader gespecificeerd:

Tabel 5: Vergelijkend overzicht Landsbegroting 2026⁸⁰

(Bedragen in Afl. mln)	Realisatie 2024 (voorlopige cijfers) ⁸¹	Begroting 2025	Ontwerpbegroting 2026
Totale ontvangsten	1.915,4	1.864,0	1.898,0
Directe belastingen	660,8	627,5	622,1
Indirecte belastingen	830,8	831,0	853,2
Overige ontvangsten	381,1	365,3	391,6
Totaal middelen	1.872,7	1.823,8	1.866,9
Verkoop onroerend goed en grond	3,3	0,0	0,0
Lokale kredietaflossing	5,2	6,1	6,1
Vrijgekomen afschrijvingen	34,1	34,1	25,0
Totaal financieringsmiddelen	42,7	40,2	31,1
Totale bestedingen	1.608,6	1.785,7	1.823,7
Personeelslasten ⁸²	469,1	509,4	515,7
Goederen & diensten	197,4	214,5	217,1
Rente	311,1	294,5	292,5
Subsidies	235,8	243,0	250,9
Overdrachten	172,2	228,5	287,0
Bijdragen & afschrijvingen	192,5	200,4	188,1
Totaal kosten	1.578,0	1.690,2	1.751,2
Investerings	13,8	71,0	50,0
Lokale vermogensoverdrachten	3,8	4,4	4,4
Lokale kredietverlening	12,9	20,0	18,0
Totaal kapitaaluitgaven	30,6	95,5	72,5

⁷⁹ Voor de Landsbegroting 2025 wordt uitgegaan van de meest actuele begroting voor het dienstjaar 2025 inclusief de voorgestelde wijzigingen op de begroting 2025.

⁸⁰ In deze tabel staan afgeronde bedragen, waardoor afrondingsverschillen kunnen ontstaan in de tabel.

⁸¹ Op basis van de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 (d.d. 18 februari 2025).

⁸² Bij de personeelslasten zijn niet meegenomen: de Hoge Colleges van Staat, de DOW en de gesubsidieerde instellingen.

bbp	7.076,0 ⁸³		7.302,0		7.429,0	
	Bedrag	% bbp	Bedrag	% bbp	Bedrag	% bbp
Financieringssaldo	306,8	4,3%	78,3	1,1%	74,3	1,0%
Primair saldo ⁸⁴	617,9	8,7%	372,8	5,1%	366,8	4,9%
Overheidsschuld	5.198,4 ⁸⁵	73,5%	5.187,1	71,0%	5.112,8	68,8%

5.2 Ontvangsten

In vergelijking met de Landsbegroting 2025 liggen de totale geraamde ontvangsten voor 2026 Afl. 34,0 miljoen hoger. De post overige ontvangsten levert hieraan de grootste bijdrage, met een stijging van Afl. 26,3 miljoen. Deze toename is grotendeels toe te schrijven aan de onder de niet-belastingontvangsten geraamde winstuitkering van de Centrale Bank van Aruba ter waarde van Afl. 64,6 miljoen (Afl. 44,6 miljoen meer dan in de begroting voor 2025 is opgenomen)⁸⁶, die echter deels wordt gecompenseerd door een daling bij andere posten.

5.2.1 Belastingontvangsten

De voor 2026 begrote belastingontvangsten nemen ten opzichte van 2025 toe met Afl. 16,8 miljoen. Met betrekking tot de indirecte belastingontvangsten wordt een toename begroot van Afl. 22,2 miljoen. De raming voor de directe belastingontvangsten daalt daarentegen met Afl. 5,4 miljoen, wat hoofdzakelijk het gevolg is van een terugval in dividendbelastingontvangsten met Afl. 21 miljoen.⁸⁷ Deze afname wordt deels gecompenseerd door stijgingen binnen andere posten.

In de toelichting wordt echter niet nader toegelicht waarom wordt verwacht dat de dividendbelastingontvangsten afnemen. Gezien de grote daling acht de Raad het van belang dat de toelichting hier nader op in gaat.

Verder bedraagt voor het dienstjaar 2026 de raming toeristenheffing Afl. 88,0 miljoen. Dit is enigszins lager dan wat voor 2025 werd begroot (Afl. 90,8 miljoen). Gezien de voornemens van de regering om de markt voor korte termijn vakantieverblijf te reguleren om eerlijke en effectieve belasting- en premieafdracht binnen deze sector te

⁸³ Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 (d.d. 18 februari 2025), p. 6.

⁸⁴ Het primair saldo wordt gedefinieerd als het saldo van de ontvangsten minus de bestedingen, uitgezonderd de rentelasten.

⁸⁵ Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 (d.d. 18 februari 2025), p. 20.

⁸⁶ MvT, p. 141.

⁸⁷ MvT, p. 141 en 220.

garanderen, verdient deze raming een nadere toelichting, waaruit het effect van deze beleidsvoornemens blijkt.⁸⁸

Daarnaast is de Raad van mening dat de *compliance* nu al verbeterd zou moeten kunnen worden. Houders van alternatieve accommodaties zijn immers op grond van de huidige regelgeving niet alleen belastingplichtig voor de inkomstenbelasting of de winstbelasting, maar ook voor de Toeristenheffing en de Bijzondere Belasting Verblijf. Nadere regulering is hiervoor niet vereist. De Raad vroeg zich al eerder af of een recentelijk door de Aruba Tourism Authority gemaakte inventarisatie van het *vacation rental* bestand in Aruba⁸⁹ niet als uitgangspunt kan dienen voor het verbeteren van de naleving van de geldende (fiscale) regelgeving.⁹⁰

Ten slotte is in de toelichting een tabel opgenomen onder de titel "Economisch effect middelenraming", waarin de veranderingen in de ontvangsten worden toegeschreven aan economische groei dan wel aan beleid/*compliance*.⁹¹ De totalen in deze tabel komen echter niet overeen met de specificatie van de ontvangsten zoals opgenomen in Bijlage VI op pagina 220 van de toelichting. Bovendien wordt niet voor elk afzonderlijk middel gemotiveerd waarom de toename of afname is toegeschreven aan economische groei dan wel aan beleid/*compliance*.

Teneinde inzicht te verschaffen in het effect van een verbeterde *compliance* enerzijds en verbeterde economische vooruitzichten anderzijds, adviseert de Raad om in de toelichting met betrekking tot de middelen alsnog een nadere uiteenzetting op te nemen en daarin aan te geven a) welk bedrag in totaal gemoeid is met de verbeterde *compliance* bij de belastingontvangsten, b) bij welke specifieke belastingontvangsten welk deel van de toename door een verbeterde *compliance* wordt veroorzaakt of, en welk deel, door de verbeterde economische vooruitzichten en c) welke concrete maatregelen tot een betere *compliance* geleid hebben.

5.2.2 Terugvordering loonsubsidie

Voor 2026 is opnieuw geen bedrag in de ontwerp-Landsbegroting opgenomen aan terugvordering loonsubsidie. Volgens het kwartaalbericht van de directeur van de Sociale Verzekeringsbank (hierna: SVb) over het vierde kwartaal van 2024 bedraagt de per 31

⁸⁸ MvT, p. 1.

⁸⁹ *Inventory Short-Term Vacation Rentals, Report and concise analysis*, 19 december 2023.

⁹⁰ Zie het ook de opmerkingen van de Raad in zijn advies inzake de ontwerp-landsverordening houdende de instelling van een publiekrechtelijke organisatie ten behoeve van een doeltreffende uitvoering van bepaalde wettelijke regelingen op het gebied van volksgezondheid en hygiëne en tot aanpassing in dat kader van de desbetreffende landsverordeningen (Landsverordening instelling Aruba Quality and Hospitality Authority), d.d. 14 augustus 2024, kenmerk: RvA 33-24.

⁹¹ MvT, p. 6.

december 2024 nog te vorderen loonsubsidie Afl. 32,1 miljoen.⁹² De Raad adviseert opnieuw om in de toelichting in te gaan op de stand van zaken met betrekking tot de terug te vorderen bedragen aan loonsubsidie en waarom daar in de ontwerp-Landsbegroting 2026 geen ramingen voor zijn opgenomen.⁹³

5.3 Bestedingen

Voor het dienstjaar 2026 wordt een totaalbedrag van Afl. 1.823,7 miljoen aan bestedingen geraamd.⁹⁴ Dit is Afl. 38,0 miljoen meer dan voor het dienstjaar 2025 werd begroot. De grootste stijging wordt veroorzaakt door de post overdrachten, die toeneemt met Afl. 58,5 miljoen in het kader van het voorgenomen beleid om de koopkracht van burgers structureel te versterken. Deze toename wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een afname van de investeringen met Afl. 21 miljoen. Met uitzondering van de posten rente- en financieringskosten, bijdragen en afschrijvingen, en lokale kredietverlening, nemen de ramingen van alle andere kostenposten in 2026 toe ten opzichte van 2025.

5.3.1 Algemeen

Om een beeld te krijgen van de kostenontwikkeling over de afgelopen jaren, zijn in tabel 5 de kosten voor de jaren 2017 tot en met 2026 op een rij gezet. In de onderstaande tabel zijn de bedragen van de als gevolg van de pandemie verleende steun- en noodmaatregelen in 2020 en 2021 niet meegenomen, aangezien dit een vertekend beeld zou geven.

Tabel 6: Ontwikkeling kosten 2017-2026⁹⁵

(Bedragen in Afl. mln.)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Personeelslasten	474,1	476,4	475,1	427,7	417,8	425,7	456,8	469,1	509,4	515,7
Goederen & diensten	153,2	189,5	176,6	182,4	180,1	185,7	195,3	197,4	214,5	217,1

⁹² Zie het bericht van de Directeur van de SVb aan de Minister van Toerisme en Volksgezondheid en de Raad van Toezicht & Advies over de vierde kwartaalcijfers van 2024, p. 29, vindplaats: <https://www.svbaruba.org/wp-content/uploads/2025/03/Kwartaalbericht-2024-kw-4.pdf>.

⁹³ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot wijziging van de Landsverordening van 31 maart 2025 (AB 2025 no. 7) tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d 11 juni 2025, kenmerk: RvA 80-25.

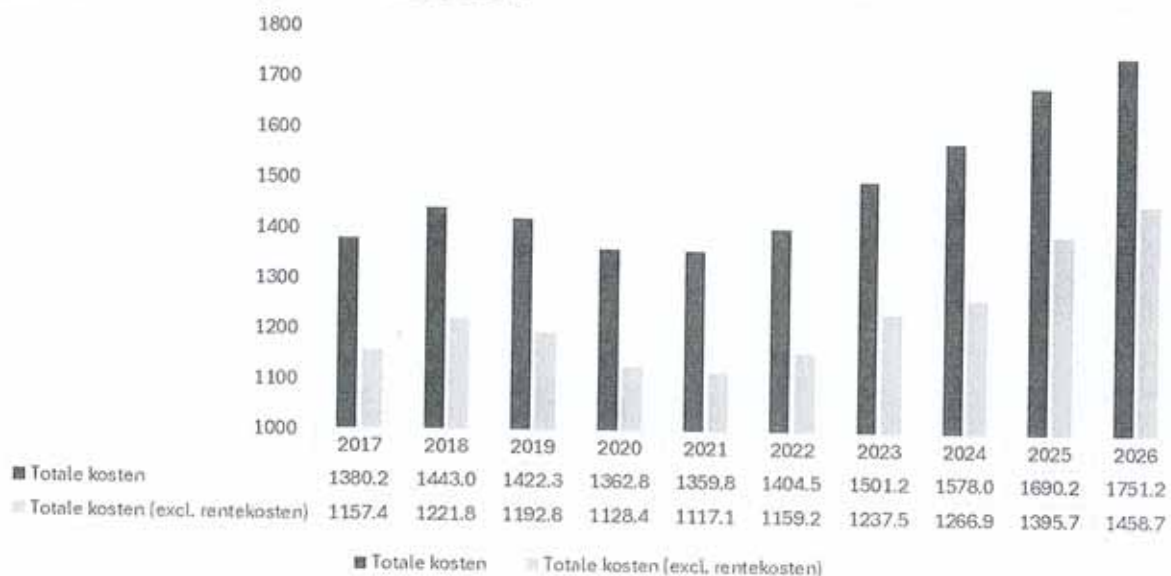
⁹⁴ MvT, p. 9.

⁹⁵ De cijfers van 2017 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2017, de cijfers van 2018 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2019, de cijfers van 2019 en 2020 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2020, de cijfers van 2021 en 2022 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2022, de cijfers van 2023 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2023, de cijfers van 2024 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 en de cijfers van 2025 en 2026 zijn afkomstig uit tabel 4: Meerjarig kader 2026-2030, MvT, p. 9.

Rente	222,8	221,2	229,5	234,4	242,7	245,3	263,7	311,1	294,5	292,5
Subsidie	200,7	210,9	212,9	191,9	199,3	202,8	223,1	235,8	243,0	250,9
Overdrachten, bijdragen, afschrijvingen	329,4	344,8	328,1	326,3	319,9	345,0	362,2	364,7	428,9	475,1
Totale kosten	1.380,2	1.443,0	1.422,3	1.362,8	1.359,8	1.404,5	1.501,2	1.578,0	1.690,2	1.751,2

Tabel 7: Ontwikkeling kosten 2017-2026

Uit bovenstaande tabel en grafiek blijkt duidelijk dat de kostenstijging van de afgelopen jaren zich nog steeds gestaag verder ontwikkelt en dat het kostenniveau inmiddels een stuk hoger ligt dan het niveau van de pre-COVID jaren. De kosten zijn in de periode 2019-2026 gemiddeld met 3,1% per jaar toegenomen. Exclusief rentekosten bedraagt de gemiddelde jaarlijkse stijging 3,0%. De begroting voor 2026 laat ten opzichte van de begroting voor 2025 een kostenstijging zien van 3,6%, en exclusief rentelasten bedraagt deze stijging 4,5%. De Raad herhaalt zijn opmerking dat de alsmaar toenemende kosten een groter financieringsoverschot - en dus een snellere afbouw van de overheidsschuld en een verdere daling van de rentelasten - in de weg staan en dat deze toenemende kosten ook ten koste gaan van de noodzakelijke investeringen voor een meer weerbare economie.⁹⁶

⁹⁶ Zie het advies van de Raad inzake de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24.

5.3.2 Personeelslasten

Conform artikel 14, lid 2, onderdeel a, van de LAft mogen de totale personeelslasten van Aruba vanaf 31 december 2027 ten hoogste 10% van het bbp bedragen. Onder de totale personeelslasten vallen de werknemers en gewezen werknemers van het Land, de VUT-uitkerings-gerechtigden, de Dienst Publieke Scholen, de Dienst Openbare Werken, de Stichting Educacion Profesional Basico, de Stichting Protestants Christelijk Onderwijs Aruba, de Stichting Voortgezet Onderwijs Aruba, de Stichting Katholiek Onderwijs Aruba, de Staten van Aruba, de Vaste Colleges van Advies, de overbruggingsuitkeringen van gewezen ambtsdragers, invallers en oproepkrachten en dienstverleners.⁹⁷

In de toelichting wordt echter aangegeven dat gebruik wordt gemaakt van een brede definitie van personeelslasten, zoals gehanteerd door het Internationaal Monetair Fonds (IMF).⁹⁸ Dit schept verwarring. Het is namelijk niet duidelijk hoe deze definitie luidt en of deze definitie volledig aansluit bij die zoals vastgelegd in de LAft.

Bij toepassing van de personeelslasten in ruime zin bedraagt het totaal aan personeelslasten 8,7% van het bruto binnenlands product (bbp) in 2026. In 2027 daalt dit percentage naar 8,1%, en blijft daarmee onder de vastgestelde norm van maximaal 10%.

Uit de toelichting blijkt echter niet wat de afzonderlijke bijdragen zijn van de verschillende componenten aan de totale personeelslasten. De Raad adviseert om de opbouw van de personeelslasten inzichtelijk te maken door middel van een overzicht waarin per component wordt aangegeven hoeveel personeel is meegenomen en wat de bijbehorende personeelskosten zijn. Een dergelijk overzicht maakt het mogelijk om de meerjarige ontwikkeling van de personeelslasten op een eenduidige wijze te monitoren. Hierdoor wordt de overheid tevens in staat gesteld om actief te sturen op naleving van de norm voor maximale personeelslasten.

De Raad is daarnaast ook van mening dat het belang van het terugdringen van de personeelslasten niet is verminderd. Zoals in het vorige onderdeel al werd aangegeven beletten toenemende kosten niet alleen het realiseren van een groter financieringsoverschot en daarmee een snellere afbouw van de overheidsschuld en een verdere daling van de rentelasten, maar gaan deze toenemende kosten ook ten koste van de noodzakelijke investeringen voor een meer weerbare economie. Geadviseerd wordt dan ook dit belang niet uit het oog te verliezen en maatregelen te treffen om de personeelslasten te laten dalen.

⁹⁷ Zie de toelichting bij de Landsverordening van 20 december 2023 houdende wijziging van de Landsverordening Aruba Tijdelijk Financieel Toezicht (opname nieuwe begrotingsnormen) (AB 2023 no. 67), pagina 9 en 10.

⁹⁸ MvT, p. 2.

De Raad vraagt zich in dit kader af in hoeverre de uitkomsten van het door PricewaterhouseCoopers uitgevoerde onderzoek⁹⁹, in het kader van het Landspakket, gevolgen zullen hebben voor de personeelslasten van het Land en adviseert hier in de toelichting aandacht aan te schenken.

Op grond van dit onderzoek zou immers bepaald moeten worden welke taken beschouwd moeten worden als typische overheidstaken en welke taken door derden (al dan niet onder de verantwoordelijkheid van de regering) uitgevoerd kunnen worden. De Raad noemt in dit kader bijvoorbeeld de door de Dienst Technische Inspecties (hierna: DTI) uitgevoerde de autokeuringen. De regering is voornemens het aantal inspecties en keuringen die DTI uitvoert te verhogen. Hiertoe dient de DTI versterkt te worden.¹⁰⁰ De Raad vraagt zich echter af in hoeverre het uitvoeren van autokeuringen een taak is die door de overheid uitgevoerd dient te worden en of de bevindingen van PricewaterhouseCoopers de opvatting van de Raad onderstrepen.

5.3.3 Goederen en diensten

Uit tabel 5 van onderhavig advies blijkt dat de uitgavenpost goederen en diensten Afl. 19,7 miljoen hoger is dan de gerealiseerde uitgaven voor het dienstjaar 2024, wat neerkomt op een stijging van 10,0% ten opzichte van het niveau van 2024.

Gezien het feit dat de stijging van deze uitgaven, in vergelijking met 2024, ten koste gaat van het financieringsoverschot en het beschikbare investeringsbudget¹⁰¹, dringt de Raad er wederom¹⁰² op aan om de post goederen en diensten naar beneden bij te stellen.

5.3.4 Rentelasten

De rentelasten, inclusief financieringskosten, worden voor 2026 begroot op Afl. 292,5 miljoen. Uit het *Meerjarig kader 2026-2030* blijkt dat verwacht wordt dat deze lasten in 2027 en 2028 verder zullen toenemen tot respectievelijk Afl. 304,0 miljoen en Afl. 316,1 miljoen. In de daaropvolgende jaren dalen de rentelasten tot Afl. 314,8 miljoen

⁹⁹ PWC (2024), Project Herinrichting Aruba.

¹⁰⁰ MvT, p. 82.

¹⁰¹ Zie onderdeel 5.3.1 van dit advies.

¹⁰² Zie het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2022, d.d. 27 januari 2022, kenmerk: RvA 04-22, p. 19, het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2023, d.d. 26 juli 2022, kenmerk: RvA 62-22, p. 22 en het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begrotingen van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2024, d.d. 2 augustus 2023, kenmerk: RvA 44-23, p. 20 en 21 en het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24, p. 24.

in 2029 en Afl. 307,5 miljoen in 2030. Opvallend is dat, ondanks een geprojecteerde daling van de schuld van Afl. 600,7 miljoen in 2030 ten opzichte van 2026, de rentelasten over deze periode met Afl. 15,0 miljoen toenemen. De Raad adviseert dan ook om de onderliggende factoren en aannames die ten grondslag liggen aan de meerjarige ontwikkeling van de rentelasten nader toe te lichten.

Op 4 juni 2024 tekenden de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister-president van Aruba het bestuurlijk akkoord 'Aruba-Nederland rijkswet houdbare overheidsfinanciën'. Sinds het bereiken van het bestuurlijk akkoord wordt door vertegenwoordigers van de regeringen van Aruba en Nederland samengewerkt aan de totstandkoming van een nieuw voorstel van (consensus)rijkswet gericht op het bereiken en behouden van houdbare overheidsfinanciën van Aruba. In deze (consensus)rijkswet zullen onder meer de begrotingsnormen, normen met betrekking tot financieel beheer en bepalingen met betrekking tot financieel toezicht worden opgenomen.¹⁰³ Een dergelijke rijkswet is echter niet vóór de vastgestelde datum van 1 mei 2025 aan de parlementen aangeboden, met als gevolg dat de rente op de Covidlening per 1 mei 2025 is verhoogd van 5,1% naar 6,9%. Deze hogere rente heeft directe gevolgen voor de rentelasten en verslechtert daarmee het financieringssaldo van het Land.

Indien de datum van 1 mei 2025 wel was gehaald, dan zou vanaf dat moment niet alleen de rente op de Covidlening zijn verlaagd van 5,1% naar 3,4%, maar had dit ook geleid tot mogelijke besparingen op de herfinanciering van buitenlandse aflossingen. Nederland heeft zich immers ook bereid getoond om aflopende buitenlandse leningen van Aruba te herfinancieren tegen de rente die Nederland betaalt, met daarboven een beperkte opslag.

De uitstaande schuld op de Covidlening bedraagt per eind 2025 Afl. 824,0 miljoen. Voor 2026 is een totale aflossing van Afl. 364,4 miljoen op buitenlandse leningen gepland, waarvan Afl. 45,8 miljoen betrekking heeft op de Covidlening. Als het volledige begrote financieringsoverschot voor 2026 (Afl. 74,3 miljoen) wordt ingezet voor schuldreductie, komt het totaalbedrag dat in aanmerking komt voor herfinanciering tegen een lagere rente uit op Afl. 1.114,1 miljoen.¹⁰⁴

Voor de berekening van het potentiële rentevoordeel wordt ervan uitgegaan dat herfinanciering zonder hulp van Nederland zou plaatsvinden tegen een rente van 6,9%. Dit tarief weerspiegelt de huidige kredietwaardigheid en schuldquote van Aruba en houdt rekening met de omvang van de leningen. Indien herfinanciering daarentegen via Nederland plaatsvindt, wordt een lagere rente gehanteerd van 3,4%. Dit leidt tot een renteverskil van 3,5 procentpunt.

¹⁰³ Zie brief van de Staatssecretaris van Koninkrijksrelaties aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, d.d. 23 april 2025.

¹⁰⁴ $\text{Afl. } 824,0 + 364,4 - 74,3 = \text{Afl. } 1.114,1 \text{ miljoen.}$

De daadwerkelijke besparing op rentelasten in 2026 is afhankelijk van het moment waarop de herfinanciering gedurende het jaar plaatsvindt en van eventuele aanvullende afspraken over aflossingsschema's. Omdat de herfinancieringen vermoedelijk verspreid over het jaar plaatsvinden, zal een eventuele besparing in 2026 slechts gedeeltelijk effect hebben. Indien verondersteld wordt dat de herfinancieringen gemiddeld halverwege het jaar plaatsvinden, bedraagt de geschatte besparing op rentelasten voor 2026 Afl. 34 miljoen. Als de besparing wordt geannualiseerd, dat wil zeggen berekend alsof deze over het volledige jaar geldt, dan komt de jaarlijkse besparing uit op Afl. 39 miljoen. Deze besparing werkt door in de jaren na 2026, en aanvullende besparingen worden gerealiseerd naarmate aflopende leningen in die jaren worden geherfinancierd tegen een rente van 3,4%.

Gezien de mogelijke besparing die gerealiseerd zou kunnen worden op de rentelasten, benadrukt de Raad het belang van de totstandkoming van de (consensus)rijkswet gericht op het bereiken en behouden van houdbare overheidsfinanciën van Aruba.

5.3.5 Subsidies

Uit tabel 5 van onderhavig advies blijkt dat de raming voor 2025 van de uitgavenpost subsidies Afl. 7,2 miljoen hoger ligt dan de gerealiseerde uitgaven voor het dienstjaar 2024, hetgeen neerkomt op een stijging van 3,1%. Voor 2026 is een verdere toename van de post subsidies begroot van Afl. 7,9 miljoen ten opzichte van de begroting voor 2025, wat overeenkomt met een stijging van 3,3%. In de toelichting wordt echter geen verklaring gegeven voor de toename van deze raming voor het dienstjaar 2026.

Uit de afzonderlijke begrotingen per ministerie¹⁰⁵ blijkt verder dat de daarin opgenomen bedragen voor subsidies in 2025 niet overeenkomen met het totaalbedrag aan subsidies zoals opgenomen in het meerjarig kader 2026-2030.¹⁰⁶ Het totaal voor 2025 van de afzonderlijke ministeries bedraagt Afl. 259,6 miljoen, terwijl in het meerjarig kader een bedrag van Afl. 243,0 miljoen wordt vermeld. Hierdoor is het niet mogelijk om een sluitende analyse van de toename te maken.

De Raad adviseert dan ook om in de toelichting de toename van de post subsidies in 2026 ten opzichte van 2025 te verklaren en ervoor te zorgen dat de subsidiebedragen per ministerie en het totaalbedrag in het meerjarig kader met elkaar aansluiten, teneinde de inzichtelijkheid te waarborgen.

¹⁰⁵ MvT, p. 26, 36, 50, 53, 62, 68 en 83.

¹⁰⁶ MvT, p. 9.

5.3.6 Overdrachten, bijdragen en afschrijvingen

De post overdrachten neemt toe met Afl. 58,5 miljoen, van Afl. 228,5 miljoen in 2025 naar Afl. 287,0 miljoen in 2026. In onderdeel 4.6 van dit advies is al ingegaan op deze toename.

In het advies van de Raad inzake de ontwerp-Landsbegroting 2025¹⁰⁷ heeft de Raad opgemerkt dat voor de post duurtetoeslag in de jaren na 2025 geen verdere afname is begroot. De Raad achtte dit opmerkelijk, aangezien de groep gepensioneerden met recht op duurtetoeslag een gesloten groep betreft. Door natuurlijk verloop (overlijden) zal deze groep in omvang afnemen, hetgeen normaliter zou moeten leiden tot een dalend uitgavenverloop voor deze uitkeringen. Bij nader onderzoek is gebleken dat deze begrotingspost meerdere uitkeringen omvat. De Raad heeft daarom destijds geadviseerd om de toelichting op de raming van de duurtetoeslag bij het APFA aan te passen, en daarin een onderverdeling op te nemen van de vier uitkeringen waaruit het totaalbedrag bestaat en voor de jaren na 2025 uit te gaan van de door het APFA geprognosticeerde bedragen. De Raad constateert dat deze aanbeveling in de toelichting bij de begroting 2026 niet is overgenomen.¹⁰⁸ De Raad herhaalt daarom zijn advies om de toelichting alsnog aan te passen overeenkomstig bovenstaande aanbevelingen, teneinde de transparantie en de juistheid van de ramingen te verbeteren.

5.3.7 Collectieve sector

Het begrote overschot van de collectieve sector bedraagt voor 2026 Afl. 158,7 miljoen, wat overeenkomt met 2,1% van het bbp. In 2024 bedroeg het gerealiseerde financieringssaldo 6,7%, terwijl voor 2025 een saldo van 2,8% is begroot. De Raad merkt op dat de projecties voor het Land Aruba uitgaan van een jaarlijkse stijging van de belastingontvangsten binnen het meerjarig kader. Daarnaast wordt voor 2026 een aanzienlijke winstuitkering van de Centrale Bank van Aruba als niet-belastinginkomsten meegerekend. Daarbij wordt impliciet verondersteld dat deze uitkeringen ook in de jaren 2027-2030 zullen worden voortgezet.¹⁰⁹ Verder adviseert de Raad om bij de raming van met name de indirecte belastingen, die sterk afhankelijk zijn van de economische ontwikkeling, voldoende rekening te houden met risico's ten aanzien van het investeringsklimaat. Deze risico's kunnen namelijk leiden tot een neerwaartse druk op de indirecte belastingopbrengsten (zie ook onderdeel 3.3 van dit advies).

Daarnaast constateert de Raad dat, naast het Land zelf, ook de drie grootste entiteiten binnen de collectieve sector, te weten de Algemene Ziektekostenverzekering

¹⁰⁷ Zie het advies van de Raad op de ontwerp-landsverordening tot vaststelling van de begroting van de ministeries van het Land voor het dienstjaar 2025, d.d. 31 juli 2024, kenmerk: RvA 44-24, p. 27-28.

¹⁰⁸ MvT, p. 149.

¹⁰⁹ Zie ook onderdeel 3.2 van dit advies.

(hierna: AZV), de SVb en de Aruba Tourism Authority (hierna: ATA), structureel een daling van het financieringssaldo laten zien in het meerjarig kader. De Raad vermoedt dat de ontwikkelingen bij de AZV en SVb deels het gevolg zijn van de toenemende vergrijzing, die leidt tot hogere uitgaven. Opmerkelijk is namelijk dat de begrotingssaldi van de overige entiteiten binnen de collectieve sector niet worden toegelicht. Evenmin wordt ingegaan op de mogelijke financiële gevolgen voor het Land, bijvoorbeeld in hoeverre het Land eventuele tekorten bij deze entiteiten zou moeten aanvullen. Gezien de reeds hoge collectieve lastendruk in Aruba, zijn er aan de inkomstenkant slechts beperkte mogelijkheden om het saldo van de collectieve sector verder te verbeteren. De Raad adviseert dan ook om een nadere uiteenzetting te geven van de financiële positie van de verschillende entiteiten binnen de collectieve sector, en om de mogelijke consequenties voor het Land expliciet toe te lichten.

Tabel 8: Meerjarige ontwikkeling collectieve sector ¹¹⁰

(Bedragen in Afl. mln)	Realisatie 2024 ¹¹¹	Begroting 2025	Begroting 2026	2027	2028	2029	2030
Land Aruba	294,7	73,8	74,3	102,9	126,1	163,4	208,4
AZV	93,8	71,4	51,0	44,7	38,1	31,4	24,3
SVb	70,2	57,2	52,6	28,2	16,9	6,3	6,3
ATA	38,9	9,5	0,4	0,3	0,2	-	-
Serlimar	0,1	1,7	-	-	-	-	-
SEPb	-0,9	0,2	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
UA	0,4	0,8	0,1	-	-	-	-
Uitkering van ATA aan Land	-	-18,0	-18,0	-0,4	-0,3	-0,2	-
Consolidatieverschil	-32,2	4,5 ¹¹²	-	-	-	-	-
Financieringssaldo	465,0	201,1	158,7	174,0	179,3	199,2	237,4
Bbp	7.076,0	7.302,0	7.429,0	8.020,0	8.311,0	8.587,0	8.873,0
Financieringssaldo als % bbp	6,7%	2,8%	2,1%	2,2%	2,2%	2,3%	2,7%
Schuld	5.322,9	5.116,0	4.938,2	4.762,5	4.581,4	4.380,3	4.141,3
Schuldquote	75%	70%	66%	59%	55%	51%	47%

Verder adviseerde het CAft om zo snel mogelijk tot afspraken te komen met de AZV en de SVb om de overschotten bij deze entiteiten te kunnen aanwenden voor schuldafbouw, dit met inachtneming van de wettelijke verplichting om een reserve aan

¹¹⁰ MvT, p. 9, behalve indien anders aangegeven.

¹¹¹ Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 (d.d. 18 februari 2025), p. 6, 24 en 27.

¹¹² De optelling zoals opgenomen in de MvT, p. 9, klopt niet. Het verschil van Afl. 4,5 miljoen is toegevoegd om aan te sluiten bij het financieringssaldo zoals vermeld in de begroting.

te houden.¹¹³ Volgens de toelichting wordt op dit ogenblik met de AZV en de SVb aan een regeling gewerkt waarbij de overschotten vanuit deze entiteiten bij het land worden belegd in de vorm van termijndeposito's tegen preferentiële percentages.¹¹⁴

Op grond van de geldende regelgeving mogen de middelen die beschikbaar zijn gesteld voor de uitvoering van de ziekteverzekering, ongevallenverzekering, algemene ouderdomsverzekering en de algemene weduwen- en wezenverzekering voor geen ander doel dan voor die verzekering worden aangewend.¹¹⁵ Ook dienen ten aanzien van deze sociale verzekeringen reserves gevormd en in stand te worden gehouden.

Voor zover de beschikbare middelen voor de uitvoering van de hierboven genoemde verzekeringen op het einde van enig kalenderjaar meer bedragen dan in dat kalenderjaar benodigd was voor de tegemoetkomingen, de kosten en de te vormen en in stand te houden reserves als in de desbetreffende landsverordening bedoeld, worden zij gestort in door de SVb afzonderlijk te beheren fondsen, de zogenaamde Schommelfondsen.¹¹⁶ Bij Landsbesluit, houdende algemene maatregelen, is vervolgens nog bepaald waarin de in de Schommelfondsen aanwezige gelden kunnen worden belegd.¹¹⁷ Dit kan op grond van artikel 2, eerste lid, onderdeel a, van dit landsbesluit onder meer in schatkistpapieren en termijndeposito's.

De Landsverordening AZV (AB 1992 no. 18) kent daarentegen geen bepaling met betrekking tot de aanwending van de voor de uitvoering van de algemene ziektekostenverzekering beschikbare middelen. Evenmin is bepaald dat overtollige liquide middelen in het Algemeen Ziektekosten fonds worden gestort en de Landsverordening AZV kent evenmin een verplichting tot het vormen en in stand houden van bepaalde reserves. Ook een bepaling waarin is geregeld waarin de in het Algemeen Ziektekosten fonds aanwezige middelen kunnen worden belegd ontbreekt. De Raad beveelt aan om ook in de Landsverordening AZV bepalingen te introduceren ten aanzien van te vormen en aan te houden reserves. De financiering van de AZV zal immers bij een eventuele invoering van een Btw-stelsel¹¹⁸ waarschijnlijk aan verandering onderhevig zijn.

Bovenal adviseert de Raad om bij het treffen van regelingen met betrekking tot het aanwenden van overschotten voor schuldafbouw terdege rekening te houden met demografische ontwikkelingen op Aruba en de gevolgen daarvan voor de door deze

¹¹³ Cft, Advies bij het amendement op de ontwerpbegroting 2025, d.d. 17 maart 2025, kenmerk: Cft 202500031, en de Reactie op de eerste uitvoeringsrapportage 2025, d.d. 17 juni 2025, kenmerk: Cft 202500063.

¹¹⁴ MvT, p. 16.

¹¹⁵ Zie artikel 14, tweede lid, van de Landsverordening Sociale Verzekeringsbank.

¹¹⁶ Artikel 14, derde en vierde lid, van de Lv Sociale Verzekeringsbank.

¹¹⁷ Zie het Landsbesluit reserve en belegging ziekteverzekering (AB 1992 no. GT 19) en het Landsbesluit reserve en belegging ongevallenverzekering (AB 2001 no. GT 2).

¹¹⁸ MvT, p. 39.

fondsen aan te houden reserves. De houdbaarheid van deze fondsen op de (middel)lange termijn dient gewaarborgd te worden.

6. Schuldpositie/Herfinanciering leningen

Als gevolg van het begrote financieringsoverschot van Afl. 74,3 miljoen, zal de schuld van het Land in 2026 afnemen tot Afl. 5.112,8 miljoen, met een bijbehorende schuldquote van 69%. De totale financieringsbehoefte voor 2026 bedraagt Afl. 648,2 miljoen.

Schuldpositie

Als gevolg van het begrote financieringsoverschot van Afl. 74,3 miljoen, zal de schuld van het Land in 2026 afnemen tot een hoogte van Afl. 5.112,8 miljoen, met een bijbehorende schuldquote van 69%. De financieringsbehoefte voor 2025 komt uit op een bedrag van Afl. 573,9 miljoen

De overheidsschuld zal volgens het *Meerjarig kader 2026-2030* door de voor de komende jaren begrote financieringsoverschotten jaarlijks afnemen, waarbij in 2030 een schuldquote bereikt zal worden van 51%. Voor de collectieve sector als geheel wordt de schuldquote geprojecteerd op 47,5% in 2030. Hiermee lijkt het behalen van een schuldquote in 2040 van ten hoogste 50% binnen handbereik te liggen.

Tabel 9: Ontwikkeling overheidsschuld, bbp en schuldquote 2020-2030 ¹¹⁹

(Bedragen in Afl. mln.)	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Land Aruba											
Schuld ¹²⁰	5.146	5.652	5.716	5.428	5.198	5.187	5.113	5.010	4.884	4.721	4.512
bbp ¹²¹	4.397	5.111	5.874	6.630	7.076	7.302	7.429	8.020	8.311	8.587	8.873
Schuldquote	117%	111%	97%	82%	74%	71%	69%	62%	59%	56%	51%
Collectieve sector											
Schuld ¹²²						5.116	4.938	4.763	4.581	4.380	4.141
Schuldquote						70%	66%	59%	55%	51%	47%

¹¹⁹ In deze tabel staan afgeronde bedragen, waardoor afrondingsverschillen kunnen ontstaan in de tabel.

¹²⁰ De cijfers van 2020-2022 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportages vierde kwartaal van het desbetreffende jaar. De cijfers van 2023-2024 zijn afkomstig uit de Uitvoeringsrapportages vierde kwartaal van 2024. De cijfers voor 2025-2030 zijn afkomstig uit het *Meerjarig kader 2026-2030*.

¹²¹ De bbp-cijfers van 2020-2022 zijn afkomstig uit CBA (2025) *Annual Statistical Digest 2024*, p. 7, het bbpcijfer voor 2023 en 2024 is afkomstig uit de Uitvoeringsrapportage 4^e kwartaal 2024 (d.d.18 februari 2025), p. 20 en de cijfers voor 2025-2030 zijn afkomstig uit het *Meerjarig kader 2026-2030*.

¹²² MVT, p. 9.

Er dient echter nog steeds rekening te worden gehouden met de risico's die aan de hoge schuldstand van het Land kleven.¹²³ Deze risico's betreffen niet alleen de hoge rentestanden, maar bestaan ook uit de economische afhankelijkheid van het toerisme, herfinancieringsrisico's en het risico van afwaardering van de kredietwaardigheid van het Land.

Herfinanciering leningen

Gezien de aanhoudende hoge rentestanden op de internationale financiële markten en de hoge aflossingsverplichtingen van het Land voor 2026 en de daaropvolgende jaren, blijft het herfinancieren van bestaande leningen een financieel risico voor het Land. Daarnaast kunnen onzekerheden ten aanzien van de herfinanciering van bestaande leningen implicaties hebben voor de tot nu toe behouden redelijke *ratings* van Aruba's kredietwaardigheid. Een verlaging van deze *ratings* zal het voor het Land niet eenvoudiger maken om financiering aan te trekken en kan leiden tot nog hogere rentelasten voor het Land.

Zoals in onderdeel 5.3.4 al werd aangegeven is hierbij van belang dat - op basis van het op 4 juni 2024 getekende bestuurlijk akkoord tussen Aruba en Nederland aangaande houdbare overheidsfinanciën - Aruba en Nederland hebben afgesproken dat er een nieuwe (consensus)rijkswet komt, waarin onder meer begrotingsnormen en financieel toezicht worden opgenomen. Na inwerkingtreding van deze rijkswet, zal niet alleen de rente op de Covidlening verder verlaagd worden (van 5,1% naar 3,4%), maar is Nederland ook bereid om een deel van de aflopende buitenlandse leningen van Aruba te herfinancieren tegen de rente die Nederland betaalt, met daarboven een beperkte opslag.¹²⁴

De totstandkoming van een dergelijke rijkswet zal het financiële risico voor het Land aanzienlijk beperken en de kredietwaardigheid van het Land versterken. Tevens leidt de voorgenomen rijkswet direct tot een daling van de rentelasten; niet alleen voor de Covidlening, maar ook met betrekking tot de herfinanciering van buitenlandse leningen. Gezien dit positieve effect op de bestaande financiële risico's van het Land en de rentelasten, is het dan ook nog steeds van belang dat het Land zich blijft inzetten om samen met Nederland tot de voorgenomen rijkswet te komen.

¹²³ Zie IMF (2023) *Kingdom of the Netherlands - Aruba: 2023 Article IV Consultation discussions - press release; and staff report*, p. 49. Hierin wordt gesteld dat Aruba's aanzienlijke schuldenlast en bruto financieringsbehoefte risico's blijven inhouden voor de schuldhoudbaarheid.

¹²⁴ Zie het nieuwsbericht 'Aruba en Nederland sluiten bestuurlijk akkoord over houdbare overheidsfinanciën' van 24 mei 2024 van de Rijksoverheid (<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/05/24/aruba-en-nederland-sluiten-bestuurlijk-akkoord-over-houdbare-overheidsfinancien#:~:text=Het%20bestuurlijk%20akkoord%20volgt%20op,rente%20van%206%2C9%25>).

7. Conclusie en eindadvies

Volgens de regering is een belangrijk speerpunt van het economisch beleid het bevorderen van een duurzaam verdienmodel dat gebaseerd is op inclusieve economische groei. In dat kader wordt ingezet op structurele koopkrachtversterking van burgers. Koopkrachtversterking speelt dan ook een belangrijke rol in de begroting 2026. De Raad merkt op, dat daarbij echter wel moet worden onderkend dat de overheid als economische actor in deze slechts een bescheiden rol kan spelen. Door de relatief bescheiden omvang van de overheid binnen de totale economie is de ruimte om op directe wijze substantiële koopkrachtversterking te realiseren over de volle breedte van alle gezinshuishoudingen beperkt. Het ligt volgens de Raad dan ook voor de hand om niet in de breedte, maar in de diepte te investeren, met gerichte maatregelen voor de meest kwetsbare groepen.

In de begroting voor het dienstjaar 2026 is een totaalbedrag van Afl. 50 miljoen geraamd voor investeringen. Daarmee ligt deze raming Afl. 21 miljoen lager dan vorig jaar. Verder wordt volgens de toelichting gewerkt aan de oprichting van een investeringsfonds om de meerjarige investeringsagenda 2025-2035 te financieren. Het blijft echter voorsnog onduidelijk in welke vorm dit investeringsfonds zal worden gegoten en voor welke concrete investeringen de geraamde middelen zullen worden aangewend. Hiermee wordt geen blijk gegeven van het doel en de plannen die ten grondslag liggen aan deze raming en aan het voornemen een investeringsfonds in te stellen.

De economische groei van Aruba is in sterke mate afhankelijk van investeringen in de toerismesector, en dan met name in grootschalige hotelontwikkelingen en condominiumprojecten. Volgens de Raad brengt deze investeringsconcentratie risico's met zich mee, aangezien de fysieke infrastructuur van het eiland haar capaciteitsgrens nadert, zoniet al overschreden heeft. Een toekomstige afname van investeringen kan een neerwaartse druk uitoefenen op de economische groei, wat op zijn beurt zou kunnen resulteren in lagere belastingontvangsten. Bovendien leidt het uitblijven van investeringen in andere sectoren tot een grotere kwetsbaarheid voor economische terugval.

Daarnaast onderkent ook de regering dat het huidige, op toerisme gerichte economische model op de lange termijn niet houdbaar is. In de toelichting wordt benadrukt dat de eenzijdige afhankelijkheid van toerisme een structureel risico vormt voor de overheidsfinanciën van het Land. De Raad spreekt opnieuw zijn zorgen uit over het feit dat, ondanks talloze rapporten, plannen en voornemens, de daadwerkelijke transitie naar een duurzame en gediversifieerde economie nog steeds op zich laat wachten.

Deze transitie is niet alleen van belang voor de ontwikkeling van de Arubaanse economie en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, maar ook vanwege de maatschappelijke gevolgen van het huidige economische model. Aruba heeft al geruime tijd zijn *carrying capacity* overschreden. Dit heeft negatieve gevolgen voor de natuur, het milieu, de lokale bevolking en de kwaliteit van het toeristische product zelf.

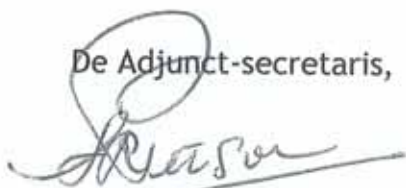
De Raad blijft verder aandacht vragen voor de geprojecteerde lange termijn ontwikkeling van de kosten. Door de regering zouden concrete stappen gezet dienen te worden om het uitgavenpatroon structureel en integraal naar beneden bij te stellen en dit in de begrotingscijfers voor 2026 en verder tot uitdrukking te laten komen.

De alsmaar toenemende kosten beletten niet alleen het realiseren van een groter financieringsoverschot en op die manier een snellere afbouw van de overheidsschuld en een verdere daling van de rentelasten, maar deze toenemende kosten gaan ook ten koste van de noodzakelijke investeringen voor een meer weerbare economie.

De Raad benadrukt het belang van een spoedige totstandkoming van een (consensus)rijkswet gericht op het bereiken en behouden van houdbare overheidsfinanciën van Aruba, mede omdat hiermee een mogelijke besparing gerealiseerd zou kunnen worden op de rentelasten. Deze besparing zou dan aangewend kunnen worden voor het doen van investeringen. De totstandkoming van een dergelijke rijkswet zal het financiële risico voor het Land aanzienlijk beperken en de kredietwaardigheid van het Land versterken.

De Raad kan zich voor het overige met de doelstelling en de inhoud van het ontwerp verenigen en geeft u in overweging het aan de Staten aan te bieden, nadat met het voorgaande rekening is gehouden.

De Adjunct-secretaris,

mr. drs. A.R. Peterson

De Voorzitter,

mr. D.G. Kock